

VASILE PÂRVAN DESPRE EVOLUȚIA SOCIALĂ

VIRGIL CATARGIU

Concepția istoricului asupra societății este integralistă. Vasile Pârvan ia în considerare toți factorii susceptibili de a influența existența și evoluția socială. El vorbește de acțiunea „factorilor materiali“ (cosmici, economici, demografici) și a „factorilor ideali“ (factori culturali, volitivi, etnici și idei politice, juridice, filosofice, religioase, etice, estetice, științifice) sau „spirituali“. Cu toate că a în considerare toți acești factori și îi raportează în permanență la întreg istoricul societății, instituie în cele din urmă o ierarhie ontică și funcțională între ei. Deși uneori tinde să acorde un rol mai important „factorilor materiali“, factorilor cosmici, el nu se îndepărtează niciodată prea mult de ideea scumpă lui, a însemnătății și valorii factorilor ideali, culturali, volitivi.



V. Pârvan ar dori întemeierea unei societăți minate de intenții și mai puțin de transformările și contradicțiile structurii economice, a unei orinduirii în care oamenii — spirite pure sînt animați în acțiunile lor de motive extramateriale. „Scopul suprem al luptei noastre — declara istoricul Vasile Pârvan — e spiritualitatea vieții marelui organism social-politic și cultural creator, care e națiunea. Mijloacele întrebuițate de noi sînt exclusiv de caracter social-cultural și pleacă din izvorul unic al idealismului național. Metoda noastră e aceea a cultivării și selecționării sufletelor superioare, prin punerea la probă a fiecărui individ, care ne este încredințat, cu piatra de încredere a cultului ideii“.

V. Pârvan a cultivat un ideal de mare noblețe și valoare morală. Negarea realităților existente în România acelei vremi, chemarea la înnoire nu a îmbrăcat la el forma dezlănțuirii primitive, huliganice, ci a deșeptării forțelor creatoare ale națiunii în direcția sporului de bunăstare și civilizație, ce îl vedea realizat prin afirmarea nestingherită a personalității și libertății umane, prin ridicarea claselor de jos, prin înlăturarea flagrantei inegalități și asupriri sociale, prin cultură. Cultura va dărui maselor conștiință. Atunci ele nu se vor mai lăsa antrenate la orice sugesție sau dispoziție dirigentă, nu-și vor manifesta sentimentul total la cerea și inițiativa unor demagogi. Istoricul revendică „cultura extensivă,

pentru cei nenumărați, care sînt exploatați de capitaliști în munca lor și de demagogi în gîndul lor“.

V. Pârvan și-a arătat permanent dragostea pentru clasele năpăstuite și nemulțumirea față de inegalitățile sociale ale vremii sale. El apreciază că „sclavia social-economică“ este „mai gravă decît sclavia individuală antică“ și constată că „mizeriile fără nume ale vieții de lucrător de uzină au pornit a sfișia trupul omenirii martirizate de goana nebună după o cît mai mare producție“ Istoricul manifestă o înțelegere caldă, pasionată, dar destul de superficială, a condiției specifice a proletariatului în societatea burgheză, a intereselor și aspirațiilor, împotriva capitalismului, dusă de „sindicalism și de socialismul revoluționar accentuează în primul rînd interesele proletarilor, ba mai mult, încă numai pe a celor de orașe, accentuează aproape exclusiv partea materială a vieții, cea spirituală fiind făcută sclava eudemenismului vegetativ, în sfîrșit accentuează egalitarismul negînd realitatea socială, prin excelență culturală, a variațiilor aptitudinilor omenesti. Folositoare pentru lupta împotriva tradiționalismului oligarhic, solidaritatea proletară conține în ea elementul simpatetic al fraternității întru necazuri a omenirii, iar strîmtimea de vederi a acestei solidarități e compensată prin binele care-l face, ajutînd la liberarea spirituală a marilor mase nenorocite. Dimpotrivă solidaritatea burgheză și cea aristocratică au așa de puțin merit pentru a-și apăra drepturile și privilegiile lor încît solidaritatea aceasta aproape nu manifestă altceva decît strîmtime de vederi“

Ponderele simpatiilor lui V. Pârvan s-a îndreptat asupra țărănimii, clasă majoritară pe atunci în structura socială a țării, care în concepția istoricului reprezenta tradiția, elementul specific al neamului.

Cred că nu este lipsit de semnificație faptul că în cabinetul de la Universitate al profesorului au avut loc preliminarile constituirii Partidului Țărănesc. Acest partid, în perioada inițială a activității sale, se situase la stînga burgheziei. Mulți intelectuali străini de manevrele politicieniste atașați cu ardoare la ideea îmbunătățirii stării materiale și culturale a maselor țărănești au aderat la ideologia cu antecedente în poporanismul lui C. Stere și al „Vieții Românești“ ce propunea largi reforme democratice. V. Pârvan a avut convingerea că o țărănime avînd acces la cultură și cu o bună stare materială va „înlocui burghezia semidoctă de cultură cosmopolită. Deci văd politica viitorului în sporirea amestecului activ al țărănimii în politică, în conducerea statului... În această mișcare spre cultură văd un rol pentru intelectuali dar cu condiții să părăsească burghezia pentru țărănime“ Istoricului i s-a propus conducerea acestui partid, dar „a declinat această onoare... în atmosfera noastră morală, unde o viață de perfectă corectitudine politică și morală e un anacronism, unde sinceritatea e o prostie și devotamentul o crimă“

V. Pârvan a nutrit oroare față de politicianismul burghez în care ipocrizia, demagogia, oportunistul erau „calitățile“ esențiale afirmării în viața social-politică a țării. Rareori în cultura noastră un cărturar a trăit mai tragic o asemenea criză de integrare în societatea burgheză unde

„iubirea ideii este un lirism deplasat în lumea în care timpul e bani“. El trăiește sentimentul acut al alienării muncii intelectuale. Comercializarea culturii, transformarea sentimentelor și a creației în marfă sînt caracteristice capitalismului. „Deprins a cumpăra Inteligența cînd are nevoie de dînsa, pentru înmulțirea averii, ori înfrumusețarea vieții, capitalismul nu o socotește ca un rival“ — arată istoricul. Criticînd societatea burgheză contemporană lui, istoricul evidențiază că „fînuta oricărei cheltuieli de energie în lumea actuală e sporirea productivității. O monstruoasă stoarcere a tuturor puterilor pămîntului și omului, ca să dea cît mai mult material asimilabil pîntecului și poftelor inferioare. Orice idee e valorată după interesul pragmatic pe care-l deșteaptă. Orice instituție ideală a societății e mecanizată industrial“. În concepția sa, dezvoltarea tehnicii și a producției antrenează o alterare a valențelor umaniste ale culturii și deplasează într-o manieră irațională accentul dinspre creație spre consum, spre un cît mai mare confort și producție.

V. Pârvan a fost un spirit superior, conștient și angoasat de trista sa existență în societatea burgheză. „Viața sa înălțată, luminată, plină de rezistență morală stoică, e simbolul unei nobile existențe omenești. Într-o lume de ignoranță și urît, el a prtat candela adevărului și a frumuseții; într-o vreme de mare zbucium și domnie a egoismului brutal, el a trăit o viață demnă, la lumina unei etici universale“.

Cu toate că apreciază corect contradicția fundamentală a societății burgheze arătînd că: „întreaga luptă pentru viață a umanității contemporane se dă între Capital și Muncă“, datorită neîncrederii sale în politica de partid, cel care credea că „de la mult regretatul Iacob fiul lui Abraam politica omenească se rezumă într-o singură noțiune: a înșela pe aproapele, a păcăli etc.“, a limitat rolul intelectualității la o acțiune de culturalizare și de „spiritualizare“ a națiunii. El era de părere că intelectualul nu trebuie să cedeze împrejurărilor de moment, ispitei antrenării lui la politica diferitelor partide, ci el trebuie să-și creeze și să-și păstreze o autonomie, capacitatea unei rațiuni imparțiale și de larg orizont. Datoria intelectualilor este de a îmbunătăți viața umanității prin cultură și reformă socială și morală. De altfel, V. Pârvan este unul din fondatorii publicației *Arhiva pentru știința și reforma socială* (1919), organul *Reformei sociale* din care a răsărit *Institutul social* (1932) condus de Dimitrie Gusti. Primul număr al Arhivei... începe, după introducerea lui D. Gusti, cu studiul istoricului, *Ideile fundamentale ale culturii sociale contemporane*.

Cu toate că apreciază că „sindicalismul și revoluția socială sînt organismul și aparența muncitorimii chinuite“, el nutrește rezerve față de revoluția socială, avînd mereu în conștiință imaginea revoluției socialiste ruse pe care n-a înțeles-o decît parțial și din care a reținut violența și excesele proletcultiste. El apreciază că în această revoluție „cei săraci, cei înfomețați, cei nenorociți... din robi, ei au devenit tirani sîngeroși. Din exploatați, ei au devenit exploataatori. Și pînă și roadele geniului creator, în artă și știință, ale vremurilor trecute, au fost nimicite fiindcă erau rude bune cu foștii stăpînitori, deveniți acum martiri“.

V. Pârvan considera propagarea marxismului în condițiile înapoierii economico-culturale a popoarelor Rusiei ca fiind sinonimă cu „otrăvirea sufletelor lor cu idei prea înalte pentru capetele lor obtuze“ ; de aceea nu era de acord și nu înțelegea „abuzul, crima, trădarea și distrugerea nebună care întovărășește orice revoluție, așa-zisă idealistă, a maselor populare“.

Dar, în același timp, compara „mișcarea socială contemporană materialist-comunistă“, ca amploare și intensitate, cu „transformarea repede a lumii antice prin ideea creștină îndeosebi prin etica ei socială populărizată“ și cu „agitația uriașă a Europei prin ideea reformei“.

Asupra particularităților și trăsăturilor specifice ale viitoarei revoluții ruse s-a pronunțat, de altfel, și Engels, într-o scrisoare către N. Fr. Danielson. Comparînd situația din America cu cea din Rusia și perspectivele revoluției în cele două țări, Engels arăta „că în Rusia revoluția va trebui să fie mult mai violentă și mai radicală și să pricinuiască suferințe infinit mai mari decît în America. Intelectualul V. Pârvan a nutrit oroare față de violență și ură căci „Sint lacrimi destule pe lume. Și tragedie cumplită, mai tristă ca toate poemele scrise, e viața noastră în ură“.

Neînțelegerea deplină a revoluției ruse se datorează nu numai umanismului absolut și abstract de care era animat V. Pârvan, ci și unui resentimentul pe care îl încerca intelectualul format la cultura occidentului față de Rusia, în special, și Asia, în general, pe care le considera inferioare ca evoluție socială și culturală, izvor al migrațiilor asupra Europei și mai întîi a patriei sale. Acest resentiment se explică și prin aceea că, după V. Pârvan, catastrofa noastră în primul război mondial, ocuparea a 2/3 din țară, s-ar fi datorat și deficienței aliatului din Răsărit. Și această cauză particulară, care pune sub semnul întrebării nu numai idealul desăvîșirii unității naționale, ci însuși menținerea statului național l-a determinat să aprecieze revoluția rusă ca inoportună.

Aceasta nu înseamnă că V. Pârvan a fost un conservator. Ferma lui convingere în instaurarea unei orînduiri sociale mai bune se datorează analizei contradicțiilor modului de producție capitalist, ci unei înclinații generoase, simțirii caracterului inuman și imoral al exploatării maselor asuprite. Militantismul de care dă dovadă V. Pârvan nu era un factor de stabilizare a societății vremii sale, ci un mijloc de schimbare a ei. Dar schimbarea V. Pârvan nu o vedea prin revoluție. Revoluția era sinonimă pentru el cu violența. După el, revoluția declanșează „instinctele populare de violență pasionată, de clarificare brutală, de înnoire catastrofală, de justiție orb-elementară, de simbolizare mistică a ideii formale“.

Pentru intelectualul umanist, revoluția, îndeosebi revoluția rusă, a fost o deziluzie, deoarece el nu a văzut sensul profund al evenimentelor, ci numai distrugerea și vărsarea de sînge. El nu a apucat să vadă marile realizări ale revoluției. Din cauza condițiilor specifice Răsăritului, el s-a îndoit de victoria definitivă a socialismului. După el „socialismul birutor în Răsărit — cel puțin ca experiență politică trecătoare — începe prin a distruge tot ce nu e primitivitate și bestialitate de masă amorfă“.

Trebuie să menționăm că aceste rinduri sînt scrise de V. Pârvan în toiul războiului civil din Rusia. În lucrarea *Ideile fundamentale ale culturii sociale contemporane*, din 1919, V. Pârvan, profetizînd și scrutînd viitorul și evoluția societății umane, apreciază că societatea comunistă va lua locul celei capitaliste, văzînd în solidaritatea proletară singurul ajutor de emanciparea maselor și, totodată, ilustrează caracterul contradictoriu al progresului social.

V. Pârvan nu a reușit să depășească unele prejudecăți ale ideologiei burgheze în ceea ce privește fizionomia societății comuniste. După el „cel mai desăvîrșit colectivism nu poate împiedica, ba dimpotrivă este nevoit să creeze, *pentru conducerea societății comuniste, care va lua locul locului societății capitaliste actuale* (subl. ns.), o nouă aristocrație încă mai tiranică decît cea a statului actual, întrucît nemaexistînd clase sociale deosebite și deci partide politice deosebite, nu va mai fi nici o înfrînare și nici un control al autorității conducătoare, care, încă în plus va avea și pretenția — absolut necorespunzătoare realității — de a lucra, adică de a porunci, în numele întregii societăți“. Să nu ne imaginăm că aceste păreri ar duce implicit la elogiul societății și democrației burgheze. El arată că societatea burgheză „a creat un sistem de exploatare a individului, pec are azi în mijlocul marilor curente de idei filo-individuale l-am putea numi de-a dreptul odios“.

Intelectualul și umanistul V. Pârvan înstrăinat în societatea burgheză a fost martirizat la „gîndul că și astăzi încă se face sistematic educația unei clase spre a stăpîni și împila pentru a avea cît mai multă bucurie în viață, și educația altei clase spre a fi supusă, umilită, răbdătoare și harnică, pentru a da cît mai mult material brut de plăcere și desfătare stăpînitorilor... lipsa de oameni liberi, conștienți de egalitatea deplină între ei, cu suflet întreg, senin, drept, frumos — această mare durere a neamului nostru“ — i-a fost un chin.

V. Pârvan a făcut parte dintr-o generație ce a nutrit convingerea că se află în stăpînirea unui adevăr propriu: idealul desăvîrșirii unității naționale și a integrării României în circuitul civilizației moderne. Întreaga sa viață a fost dăruită muncii și numai muncii, propășirii culturale a națiunii române, îmbunătățirii stării celor „umili și harnici“. Istoricul a încercat să-și asume rolul de apostol al unei reforme morale și sociale. El nu a cedat ispitelor ce atrag pe omul comun. Prin muncă severă și voință eroică s-a pus în slujba unui ideal social și național. Atitudinea critică față de societatea (burgheză) în care a trăit, aprecierea aspră a timpului contemporan ne ilustrează direct și implicit care erau valorile apărute și ce sistem axiologic propunea, V. Pârvan — intelectual reprezentativ al categoriei de mari savanți și cărturari misionari ai poporului român.

VASILE PÂRVAN SUR L'ÉVOLUTION SOCIALE

Résumé

L'historien Vasile Pârvan prend en considération tous les facteurs susceptibles d'influencer l'existence et l'évolution sociale. Dans le cadre de cette conception intégraliste il accorde un rôle plus important aux facteurs idéals, spirituels, cultureles, volitifs. L'historien désirerait la fondation d'une société déterminée par des intentions et moins par de transformations et des contradictions de la structure économique d'une organisation où les hommes — des esprits purs so animés dans leurs actions par des motifs extramatériels. Vasile Pârvan, ayant une attitude critique envers la société burgeoi il s'est manifesté la confiance dans le progrès social et la viction dans l'instauration d'une société meilleure.